

Személyes interjúk a Köztársaság téri legendákról

Máris szakmai feltűnést keltett Eörsi László Köztársaság tér 1956 című, tavaly év végén megjelent könyve, melyet a fél százados évforduló alkalmából adott ki az 56-os Intézet. A szerző a periratok tanulmányozását személyes interjúkkal egészítette ki. Partnerei voltak egyrészt a párház még élő ostromlói, másrészt a lincselést túlélő védők s az áldozatok hozzátartozói. Célja az volt, hogy a legendákat és a napi politikai torzításokat cáfoló könyvből jelenjen meg a történelemtudomány, miután az események interpretálását eltorzították a napi politikai megmondások és a személyes indulatok.

– Ön könyve első részében bizonyítja, hogy a Köztársaság téri párház ostroma a hiedelmekkel ellentétben nem szervezett forradalmi akció volt, hanem anarchisztikus – irányítatlan egyéni és csoportos – bosszúakciók sorozata. Am a forradalom leverése után ürügyül szolgált a forradalom ellenforradalomná nyilvánításának és a szovjet beavatkozásnak. Jól értelmezem?

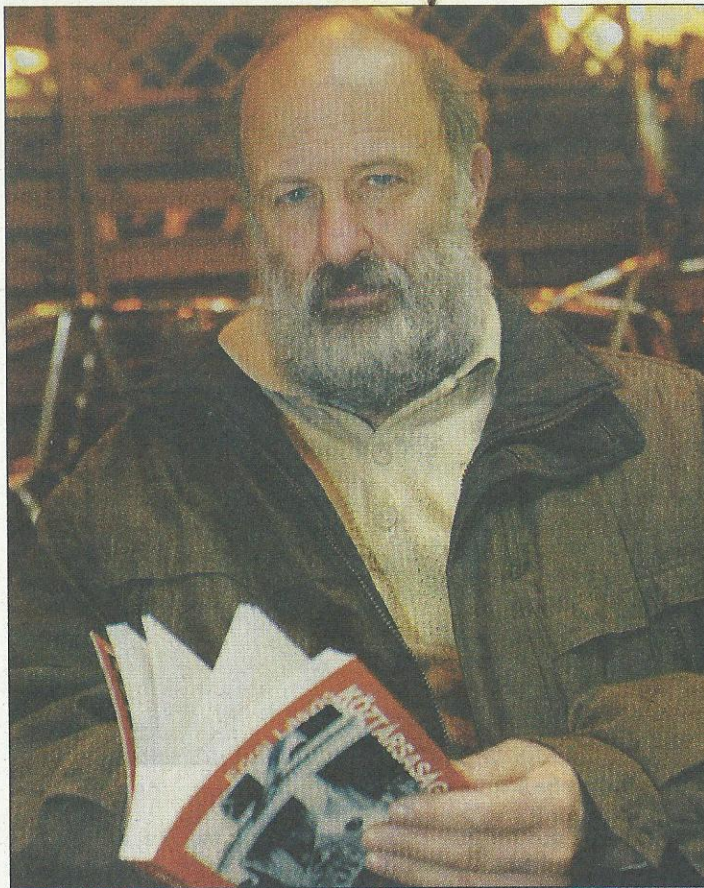
– Igen. Ma már rekonstruálható, hogy az egyes felkelőcsoportok, melyek részt vettek az ostromban, egymástól többnyire függetlenül és szervezetlenül cselekedtek, s éppen ezért nehéz rekonstruálni az indítékokat. A párház védelmére kirendelt páncélos egység pedig – részben irányítási hibából, részben a káosz miatt, ellentétben a hivatalos verziókkal – nem áttált az ostromlók oldalára, hanem elveszítve a tájékozódást, véletlenül segített az utca népének. A párházba benyomulók egy része indulatainak engedelmessé vált, nem pedig szervezett „ellenforradalmi” irányításnak.

– Ugyanakkor ön kifejti azt is, hogy a nyomozati eljárások és perek mögött szintén nem volt felülről sugallt politikai koncepció. De bizonyára nem azt akarja állítani, hogy igazságos ítéletek születtek.

– Nem! Azt állítom, hogy az 1957–58-as – köztük a Köztársaság téri párház ostromát és a lincseléseket megtorló – perek más történelmi időszak termékei, mint a Rákosi-féle koncepciók eljárások. Nem láttam semmiféle titkos párt-határozatot vagy utasítást a forradalom leverése után indított perekre vonatkozóan, ami előre meghatározta volna az ítéletek politikai koncepcióját. A vádlottakat nem kínozták, és nem próbálták őket arra kényszeríteni, hogy önmagukra terhelő vallomást tegyenek, mint az 50-es évek elején megrendezett Rajk-perben, valamint más politikai leszámolások idején.

– Mire alapítja ezt a kijelentést?

– Az általam tanulmányozott budapesti peranyagok alapján elmondhatom, hogy 1957–58-ban nem koholt vádak alapján ítéleztek a bíróságok a fővárosban. Tisztában vagyok persze azzal is, hogy minden ilyen kategorikus kijelentés esetében akad ilyen-olyan módon magyarázható kivétel. Már rendelkezésünkre áll egy különleges forrás, ami arra vall, hogy azokban a perekben, amelyekben sok szovjet katona esett el, érvényesült a „szemet szemért, fogat fogért” elv. Az említett forrás Kádár

„Nem állítottam, hogy általában igazságos ítéletek születtek volna”

FOTO: DEMECS ZSOLT

dár János és Mihail Gorbacsov 1988-as beszélgetése. Kádár akkor azt állította, hogy a november 4-i Nagy Imre-szózat utáni harcokban elesett nagyszámú szovjet katona halálának megtorlásában érvényesülhetett a „szemet szemért, fogat fogért” elv. Minden szovjet katona életéért egy magyar ellenállónak halállal kellett lakolnia. Kádárnak ez az alig ismert kijelentése vonatkozik például Mecseri János ezredesnek és társainak elítélésére. Mecseri csapata a Pesterzsébet közeli Juta-dom-

bon szállt szembe a Budapestet előzől szovjet egységekkel. Sok szovjet katona elesett, és a magyar ellenállók parancsnoka, Mecseri ezredes perében feltűnően sok halálos ítélet született, magát a parancsnokot is kivégezték.

– Egyetért-e azzal, hogy szigorúbb volt a státrialis időszakban tanúsított ellenállás megtorlása, mint az október 23. és november 4. között elkövetett „bűnök” megítélése? Gondolom, Gimes Miklóst például azért végezték ki, mert

halálos ítéletével már a Kádár-kormány ellen szervezett ellenállást torolták meg, és az ítélet elrettentésre szolgált.

– Igen. De ezt a halálos ítéletet motiválta az új vezetés egyes tagjainak személyes averziója és leszámolási szándéka is.

– Lassan-lassan azért kiderül, hogy mégiscsak akadtak kivételes perek, azaz kemény politikai elvárások érvényesültek az ítékezésben.

– Pontosítsuk a mondottakat. Nem állítottam, hogy általában igazságos ítéletek születtek volna. Csak ennyit állítok: nem törekedtek a vádhatóságok arra, hogy a vádlottak politikai előfeltételezés jegyében önmagukra valljanak, s nem próbáltak vallomást erőszakkal, veréssel, éheztetéssel, a hozzátartozók megfélemlítésével kicsikarni. Legalábbis Budapesten nem. De eszem ágában sincs azt állítani, hogy a perek csoportosításánál ne játszott volna közre politikai megfontolás, ami különösen értelmiségiek esetében durva jogi nonszenszeket, más esetben pedig indokolatlan kegyetlenséget eredményezett volna.

– Mire gondol? Csak nem a nevezetes Tóth Ilona orvosnő és társai perére?

– Természetesen arra is, hiszen e perben értelmiségi összeesküvéslátszát kelvtetkinételes személyiségeket – mint Obersovszky Gyula és Gáli József – gyilkosságban történt közreműködés vádjával illették, és el is ítélték, nyilvánvalóan a reformértelmiség diszkreditálásának céljából. A kivégzett Tóth Ilona esetében semmiféle enyhítő körülményt nem vettek figyelembe bírái. Amint a halálra ítélt kiemelkedő értelmiségi,

Angyal István perében is terhelő körülmény volt a vádlott baloldali értelmiségi múltja. De tudatosan hagytak figyelmen kívül más perekben enyhítő körülményeket. Például Mansfeld Péter halálos ítéletében a vádat súlyosbította a fiatalos vádlott makacs ellenállása a rendőri és igazságügyi szervekkel szemben, és ezért született a mai szemmel nézve elfogadhatatlanul igazságtalan és elfogult halálos ítélet.

– Könyve utolsó fejezetében ön legendákat oszlat és politikai célzatú hazugságokat cáfol nagyon meggyőzően. Például a Corvin közti parancsnok torzításait és tódtításait.

– Sajátos módon egyelőre nem jobbról vagy szélsőjobbról próbálják állításaimat cáfolni vagy kiigazítani, ellenben Szántó Miklóssal, a meggyilkolt Kállai Éva férjével vitába keveredtem. Ő egy levelében cáfolta azt a megjegyzésemet, hogy Kádár nem járhatott a párházban az ostrom előtt. Ebben a kérdésben visszavonulót fújtam, és elismertem, hogy Szántónak igaza volt, mert Kádár János igenis járt a párházban az ostromot közvetlenül megelőzően. Amikor személyesen beszéltem Szántó Miklóssal, végül félretettük a szenvedélyes indulatot, és közeledt az álláspontunk. Az ilyen jellegű vitát természetesen vállalom.

– Mintha ön is – akárcsak édesapja – tudatosan keresné az utókor politikai torzításaival szemben a kényes vitát. Számít-e arra, hogy kemény politikai támadásoknak lesz kitéve?

– Nem zárom ki, és állni fogom a támadásokat, akárholnan jöjjenek.

N. Sándor László